

Az istenfogalom Jézus tanításaiban.

Irta: Zoltán Sándor.

Újabb időben mind általánosabb felfogásként kezd elterjedni az a nézet, hogy Jézus nem adott, nem is akart adni semmiféle teológiát, hanem tulajdonképpen csak az Isten és ember között levő viszonyt akarta tisztázni s erre vonatkozólag olyan tanítást adni, melynek segítségével fölébredesse az emberek lelkében az istenfiúság tudatát s ezáltal elősegítse istenországának elközelgetését. És tényleg, ha szorosabb vizsgálat alá vesszük Jézusnak az evangéliumokban található tanításait, nem találunk bennök Istenről semmi direkt meghatározást vagy elméleti magyarázatot, mi kielégítené a mai gondolkodást, hanem kénytelenek leszünk megállapítani, hogy őt mindenekelőtt az ember érdekli a maga sajátos lelki világával s igyekszik kapcsolatot teremteni Isten és az ember között, mihez a negyedik evangéliumban a saját személye és Isten között levő viszony megállapítása és örökös hangoztatása járul (természetesen ez evangéliumot megírató szellem értelmében).

Mindezek azonban nem azt jelentik, hogy Jézusnak nem volt meg a maga egyéni felfogása Istenről. Éppen az ember és Isten között levő viszony szemlélete mutatja e tekintetben az ő nézetét, mely ótestamentomi hitből táplálkozik, de fölé emelkedik az ótestamentom tanításainak s kora írásmagyarázóinak merev dogmatikus felfogásánál szabadelvűbb, magasabbra szárnyaló. Ha közvetlen, direkt tanítást nem is adott Istenről, megvan indirekt, közvetett tanítása e tekintetben is, mely aránylag elég világos képét mutatja Istenről való felfogásának, sőt bizonyos fejlődést is tár elő. Föltehetjük, sőt tényként elfogadhatjuk, hogy éppen a direkt tanítás hiánya okozta

azt a rengeteg teológiai vitát, mi évszázadokon át feldőlt a keresztény egyház békéjét s minden egyébire vezetett, csak épen istenországának megvalósulására nem.

Mint fennebb említém, az istenfogalmat illetőleg Jézus az ótestamentumból táplálkozott, hiszen ő nem azért jött, hogy eltörölje a törvényt és prófétákat, hanem hogy betöltse. Teológiai alapelvei — különösen profétai munkálkodásának kezdetén — minden tekintetben egyeznek az ótestamentum, különösen a próféták felfogásával. A legszigorubb monoteizmus álláspontján áll s előtte is, mint minden hithű zsidó előtt »minden parancsolatok között az első: Halljad Izrael: az úr, a mi Istenünk egy Úr« (Márk 12₂₉). Annyira egyetlenegy az Isten az ő felfogása szerint, hogy még atyának sem lehet mást nevezni (Máté 23₉), ha hisszük, hogy ez az egyetlenegy Isten a mi mennyei atyánk. Oly szigorú tanítása ez, hogy még a János szerinti evangélium írója sem mer neki elmentmondani, pedig az ő írása egyenesen annak bebizonyítására készült, hogy Jézus tulajdonképpen az Atyával egyenlő lényegű öröktől fogva létező *logosz*, ki Istennel volt, ki által minden lett, ki maga is Isten volt (Ján. 1_{1, 2}). Mikor a 10₃₀-ban először adja Jézus szájába e kijelentést: *Én és az Isten egy vagyunk*,¹ mindjárt egy apologetikus magyarázatot mond el vele azoknak a zsidóknak, kik szavait káromlásnak minősítették, mely magyarázat szerint a kritikus mondás jelentése: *Az Isten fia vagyok*, mit éppen oly jogosan mondhat magáról az, ki az Atya megszentelt küldöttének érzi, tudja magát, mint ahogyan a 82. zsolt. 6. verse nevezi isteneknek azokat, kikhez Isten beszéde lőn (L. Ján. 10₃₀₋₃₆).

Istennek és az embernek viszonyba állítása a család analogiájára, nem ismeretlen az ótestamentumban sem. Az Ex. 4_{22, 23} Izraelt IHVH első szülöttének, fiának nevezi Hoseás 1₁₀ szerint pedig eljön az idő, mikor Izraelről azt mondják: Élő Istennek fiai s ugyancsak Hos.-nál a 2. részben Isten mint férj, Izrael mint feleség van

¹ A IV. ev. szelleme és felfogása szerint e mondás szószertint való értelemben veendő, tehát jelentése tulajdonképen az, hogy Jézus, mint az istenség *logosza* teljesen egyenlő lényegű, azaz egy az Atyaistennel.

jelképesen feltüntetve. Tehát Jhvh isten mint Izráel fiainak atyja megjelenik már az ótestamentumban is s úgy látszik, Jézus korában is erősen ki volt fejlődve Zsidóországban e felfogás, ezt látszik bizonyítani a Talmud feljegyzése egyik-másik neves rabbi tanításairól s erre céloz Ján. 8₄₁, hol a zsidók hangsúlyozottan mondják Jézusnak: »Mi nem paráznaságból születtünk; egy atyánk van: az Isten.«

Ennek az ótestamentomi Atyának azonban csak a zsidók igazi fiai, minden más nép ki van zárva az örökségből, mint Izmail az Ábrahám kegyéből.

Jézus Isten atyaságát egyetemessé tette, sőt éppen a zsidókat zárja ki kegyéből, mit a király fiának menyegzőjéről szóló példázat mutat, hol a vendégségben nem jelennek meg a hivatalosak s ekkor a király az utcák szegleteiről szedeti össze szolgálival azokat, akiket éppen találhatnak. Isten országának benépesítésére is fognak majd jönni napkeletről és napnyugatról minden népek.

Ez istenországa pedig első sorban az Isten lakóhelye: az ég, *óι οὐρανοί*.

A fölöttünk levő kékségről Jézusnak is az volt a nézete, mi a korabeli zsidóknak, t. i. hogy az a földre boruló szilárd boltozat. Ezért nála az Isten *πάτηρ ó ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, mennyben, egekben levő atya (Mt. 6₉), kinek az ég királyi széke (Mt. 5₃₄; 23₂₂), a föld lábának zsámolya (Mt. 5₃₅), ki ott, ama kék erősség fölötti világban uralkodik királyi dicsőséggel, hová menendők mindazok, kik cselekszik az ő akaratát (Mt. 7₂₂). Tehát a legnagyobb mértékben, leghatározottabb értelemben *személyként* fogja föl Jézus az Istent, kinek megvan birodalma, királyi széke s akit bizonyos kiváltságosak meg is *láthatnak*. Pl. a kis gyermekek angyalai állandóan látják az Istennek orcáját (Mát. 18₁₀) s meg fogják látni a liszta szivüek is (Mt. 5₈, t. i. mikor bejutnak az ő országába). E kifejezéseket nem szabad szimbolikus jelentéseknek tekintenünk, mint teszik a modern gnosztikusok, élükön Schmidt Jenővel, ki Jézusnak minden mondtásában, cselekedetében valami misztikus szimbolumot lát. Jézus hitt, mint általában kortársai, angyalokban, ember-

fölötti jóindulatú lényekben, kik örökös harcot vívnak a gonosszal, tehát kedvesek a jó Istennél. A »gyermekiek angyalai (οἱ ἄγγελοι τῶν μικρῶν) kifejezés jelentése kb. azonos a katolikus hit »örangyal« fogalmával.

Jézusnak az a hite, mely szerint bizonyos kiváltságos lények látják az Istent, szintén ótestamentumi eredetű, hiszen az ótestamentum szerint Mózesnek, Ézsaiásnak megjelent az Isten testi szemmel láthatón; hangját, beszédét Ádámtól kezdve mily sokan hallották! Mennyire érzékelhetően személyesnek kellett, hogy higgye Jézus Istent, mutatja a kísértés történetének eme kifejezése is, melyet az evangélista mint a Deut. 8₃ idézetét az ő ajkára ad: »Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden *beszéd* del, mely Istennek szájából jön“ (οὐκ ἐπ’ ἄρτι μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ’ ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ : Mt4).

Ez a *személyes látható Isten* azonban nem az az Isten, ki Ján. 4₂₄ szerint *lélek*: πνεῦμα, mert ha lélek volna, nem lehetne még külön lelke. Már pedig a Jézus, illetve a nozzá közelebb álló szinoptikus evangéliumok Istenének lelke van, hiszen Jézus »Istennek lelke által« (ἐν πνεύματι θεοῦ) úzi ki a gonosz szellemeket (Mt. 12₂₈), a tanítványokban, mikor helytartók és királyok elé viszik őket, az Atyának lelke (πνεῦμα τοῦ πατρὸς) fog szólni (Mt. 10₂₀). Milyen jelentése van az »Isten lelke« fogalomnak e helyeken s még ahol előfordul, nem céloz e helyen fejtegetni, mert anélkül is világosan leszögezhetjük azt a tényt, hogy a szinoptikusok Jézusának Istene *telkes* személyes lény. Mennyire más a János szerint való evangélium Jézusának Istene, ki lélek, kinek *önmagában való léte* (ζωὴ ἐν ἑαυτῷ) van. A János szerinti evangélium felfogása Istenről azonban nem annyira a Jézus tanítását, mint inkább ennek tovább fejlesztett, bölcselmileg annyira-mennyire megalapozott alakját tünteti föl, éppen ezért a szinoptikusokban levő jézusi tanítások istenfogalma közelebb áll az ótestamentum, nevezetesen a Genesis teremtő Istenének fogalmához, kinek lelke lebegett a vizek színén (Gen. 1₂), mint a János szerinti evangéliumé.

Jézus szerint is Isten *a teremtő* (Mt. 19₄), ki szün-

telenül munkálkodik² (Ján. 5₁₇) s aki gondot visel minden teremtett dologra, az ég madaraira és a mezők növényeire egyaránt (Mt. 6_{26, 30}; Luk. 12_{24, 28}).

Mint a világ teremtőjének és fenntartójának, Istennek tehetségei jóval felülmulják az emberét. »Ami embereknél lehetetlen, lehetséges az Istennél«, mondja Jézus Luk. 18₂₇-ben, Márk 10₂₇ és 14₃₆ szerint pedig »Istennél minden lehetséges«, még a természet rendjének megváltoztatása is s éppen azért, mert minden lehetséges, az ő tudta nélkül semmi sem történhetik (Mt. 10_{29, 30}), tudja ő, mit fogunk kérni, még mielőtt kérjük (Mát. 6₈) s egyedül előre tudja az ítélet napját is (Mát. 24₃₆). Eme létbeli nagyságánál fogva *Isten akarat* megmásíthatatlan, abszolút akarat, mely előtt meg kell hajolni mindenkinek mennyben és földön egyaránt (Mt. 6₁₀; v. ö. 26_{39, 42}; Luk. 11₂).

De hatalmas kiválóságai nem zárják el Istent az embertől. Ő az embereknek, nemcsak zsidóknak, hanem kelet és nyugat minden fiának atyjáé, a *mi atyánk*, kihez a szeretet által kell mindenkinek kapcsolódnia, lévén a legfőbb parancsolat: Szeresd a te Uradat, Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és teljes elmédből (Mt. 22₃₇; Mrk. 12₃₀; Luk. 10₂₇). Istennek is legfőbb tulajdonsága a szeretet, az erkölcsi jóság, ugyannyira, hogy a szó abszolút értelmét tekintve, más mint Isten nem is lehet jó (Mt. 19₂₇; Mrk. 10₁₈; Luk. 18₁₉). Tökéletessége is abban csúcsosodik ki, hogy szeretetét jókra és gonoszokra egyaránt árasztja ki (Mt. 5₄₅) s mindenki iránt egyforma, az ellenségeit is körülölelő ilyen szeretetet kell bírni annak, ki Isten fiává akar válni s tökéletes akar lenni, mint a mennyei Atya tökéletes (Mt. 5₄₈), »mert ha csak azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, micsoda jutalmát veszitek? Avagy a vámszedők is nem ugyanazt cselekszik-e?« (u. o. 46. v.) Isten is »jóltevő a hálátlanokkal és gonoszokkal« (Luk. 6₃₅) és irgalmas (u. o.

² E gondolatot, t. i., hogy az istenség szünet nélkül való örökös tevékenységben van, nem találjuk meg a szinoptikus evangéliumokban határozottan kifejezve. Ellenkezik is az ótestamentumi felfogással, mely szerint Isten a hetedik napon megszűnt munkálkodni.

36. v.), ki nem akarja, hogy egy is elvesszen az ő kicsinyei közül (Mt. 18₁₄) s olyan, mint a jó pásztor, ki az egy eltévelyedett és ismét megtalált juhnak jobban örül, mint a 99 el nem tévelyedettnek, vagy mint az atya, ki elzüllött, de megtért fiát szeretettel és örömmel öleli keblére. Ime, mennyire átfinomult Jézus lelkében az ótestamentum Jahvehja, kinek szeretete csak Izraelre terjed ki, de őt is sokszor súlyosan megcsapdossa veszszejével s megbünteti az apáknak bűneit a fiakban harmad és negyedig!

Jézus az ótestamentum Istenének részleges szeretetét *egyetemessé* bővítette, jókra és gonoszokra egyaránt kiterjedőnek tanította s éppen ennek alapján hivatkozott az emberek egymáshoz való viszonyának tárgyalásakor arra, hogy az embernek még ellenségét is tiszta szeretettel kell szeretnie, hogy Isten fia lehessen.

De meg kell állapítanunk itt, hogy Jézusnak minden tanításában nem ilyen föltétlen tisztaságú és egyetemes az Isten szeretete. Az adós szolga példázata szerint (Mt. 18₂₃₋₃₅) Isten, a mennyei Atya könyörtelenül megbünteti azt, ki szívből meg nem bocsátja embertársának vétékét. A gonosz szőlőmunkások példázata szerint pedig a szőlő tulajdonosa a munkásokat, kik szolgálit részben megverik, részben megölik, fiát pedig meggyilkolják, »mint gonoszokat gonoszúl elveszti«. A király fiának menyegzőjéről szóló példázatban (Mt. 22₂₋₁₃) a király összeszedet szolgálival mindenkit, akit csak találnak, a vendégségre, de azt az egy embert, kinek történetesen nincs menyegzői ruhája, kegyetlenül megkötözteti s a külső sötétségre vetteti, hol »lészen sirás és fogcsikorgatás«. — Ezekben a példázatokban az Isten fogalma közelebb áll az ótestamentumi felfogáshoz, mint ahoz, mely szerint Isten a gonoszok iránt is könyörületes mennyei atya. Sőt Luk. 18_{7, 8}, egyenesen az ótestamentum szellemében beszélteti Jézust, midőn e szavakat adja ajkára: »Hát az Isten nem áll-e boszút az ő választottaiért, ha hosszútűró is? Mondom néktek, hogy boszút áll hamar.« Honnan vannak ez ellentétek Jézusnak az Isten fogalmára vonatkozó tanításaiban?

Föl kell tennünk, hogy bár rövid ideig tartott Jézus szereplése, mégis gondolkozása bizonyos fejlődésen ment keresztül. Pályájának kezdetén, mikor még csak Izrael eltévedt juhainak megkeresését tartotta élete céljának s elutasította magától a kanaánita nőt, legközelebb állott az ótestamentumhoz s bizonyos sovínizmussal csüngött nemzete hagyományain, multján. Istene ekkor még jó-részt az ótestamentum Istene, ki »bosszút áll az ő választottaiért, ha hosszútűrő is«. Ebből az időből valók azok a példázatok, melyekben az Isten kegyetlen, könyörtelen, jöllehet igazságos úrként van ábrázolva. Később enyhül az ótestamentumi szigorúság s Isten már csak azokat sújtja, kik hűtlen sáfárok, de egyformán jutalmazza szőlőjének munkásait, tekintet nélkül arra, hogy reggel, délkor vagy délután állottak-e munkába. Ettől már csak egy lépés van a tékozló fiú atyjáig, ki úgy mutatja be Istent, mint a jó és rossz gyermeket egyaránt kedvelő szerető szívű apát. A megtalált drakma, juh példázata s Luk. 6₃₅-nek az a mondása, hogy »ő (t. i. Isten) jöltevő a háládatlanokkal és gonoszokkal«, valamint Mt. 6₄₅ (a mennyei Atya): »felhossa az ő napját mind a gonoszokra, mind a jókra és esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak«, e csoportba tartoznak.

Itt, az eszmei fejlődésnek eme pontján lesz Jézus Istene tökéletes erkölcsi valósággá, kinek legfőbb attribútuma a mindenre kiterjedő, mindent magába ölelő abszolút, tiszta szeretet. E felfogást egészíti ki, teszi teljesebbé a János szerint való evangélium, midőn Istent a személyi lét fölé emelve, Samarja határában a Jákob kútjánál kimondatja Jézussal a hatalmas kijelentést: $\pi\nu\epsilon\delta\mu\alpha\ \acute{o}\ \theta\epsilon\ \delta\epsilon\varsigma$, lélek az Isten, más helyen pedig: $\acute{o}\ \pi\alpha\tau\epsilon\rho\ \epsilon\chi\epsilon\iota\ \zeta\omega\gamma\iota\nu\ \epsilon\nu\ \epsilon\alpha\sigma\tau\epsilon\phi$: Istennek önmagában levő élete van (Ján. 5₂₆), azaz Isten létele az önmagában, önmagáért való létel, az abszolút tiszta lét.

Az eddig elmondottak alapján foglaljuk most össze röviden azokat az alapelveket, melyeken nyugszik Jézusnak s általában véve az evangéliumoknak tanítása az istenfogalomról.

1. Az Isten csak egyetlen egy. Mt. 23₉; Márk 12₂₉; János 17₃.

2. Az Isten a világ teremő és örökös tevékenységben levő fentartó oka. Máté 19₄; Ján. 5₁₇.

3. Isten a legfőbb erkölcsi valóság, az abszolút jó. Mt. 5₄₈; 19₁₇; Márk 10₁₈; Luk. 18₁₉.

4. Isten létele az önmagában létel, azaz abszolút változatlan valóság. Ján. 5₂₆.

5. Egyedül Isten imádandó. Mt. 4₁₀; 6₂₄; Luk. 4₈.

Ez alapelvekből levezethető Jézusnak és az evangéliumoknak minden lényeges tanítása Istenről, sőt ez elvek alapúl szolgálhatnak minden logikusan, következetesen fölépített, filozófiával megalapozott teológiai rendszernek, istenmagyarázatnak is. Jézus felfogása Istenről ez elveken nyugodott, de változásokon, fejlődésen ment át, fokozatosan tisztult és valószínűleg még további fejlődésen is ment volna át, ha földi pályafutása nem végződik be olyan hamar. Épen ezért nem ellenkezhetik az ő követésével, ha az általa lerakott alapokon tovább építünk a józanon bíráló ész segítségével. Az ő tanítványává lenni nem azt teszi, hogy mindent úgy higyjünk, mint ő hitt, hanem hogy azokra az örök érvényű igazságokra, alapelvekre építsük föl a mi modern, filozófiai mély meggyőződésen alapuló hitünket, melyeken nyugodott az ő erős, törhetetlen hite, mert ez az igazi »Imitatio Christi«, ez az igazi unitárius kereszténység.

Erre akarta felhívni a figyelmet e vázlatos tanulmány.

Keresztelésünk érvényessége a katolikus egyházjog és a saját egyházi jogunk szempontjából.

(Egyházjogi tanulmány.)

— Irta: Bárka József. —

Pár esztendővel ezelőtt abban a szerencsében részesültem, hogy tanúja lehettem egy vitatkozásnak, amely két érdemes teológiai professzorunk között folyt le és amely vitatkozás azon kérdés körül forgott, vajjon az unitárius lelkész által végzett keresztelést a katolikus egyházjogászok érvényesnek tartják-e vagy sem. Mivel a vitatkozó tanár urak két ellentétes felfogást képviseltek, már akkor megérlelődött bennem az elhatározás, hogy adandó alkalommal én is szolgáltatok egy-két adatot a kérdés helyes felfogásához és megvilágításához. Mert bár — elismerem — az ügyre vonatkozó vélekedések gyakorlati jelentősége nem nagy, de viszont elméleti jelentőségük elvitázhatatlan. Az, hogy egyik vagy másik katolikus lelkész hogyan vélekedik keresztelésünk érvényességéről, talán jelentőség nélkül való, de a hivatalos katolikus egyháznak, továbbá egyes nagytekintélyű katolikus egyházjogászoknak ezen ügyben való állásfoglalása megérdemli, hogy foglalkozzunk vele és megismerjük, (már csak abból a szempontból is, mert — felfogásom szerint — ilyenformán alkalmunk nyílik bizonyos összehasonlításokra és a saját egyházjogi álláspontunk tökéletesebb tisztázására.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk azon tényt, hogy a katolikus egyháznak és jogászainak keresztelésünkre vonatkozó álláspontja a legszorosabb összefüggésben van a katolikus egyháznak a keresztségről vallott dog-